

A „zöld állítások” kora, avagy mely fenntarthatóságot hirdető textil tanúsítási rendszernek hihetünk?

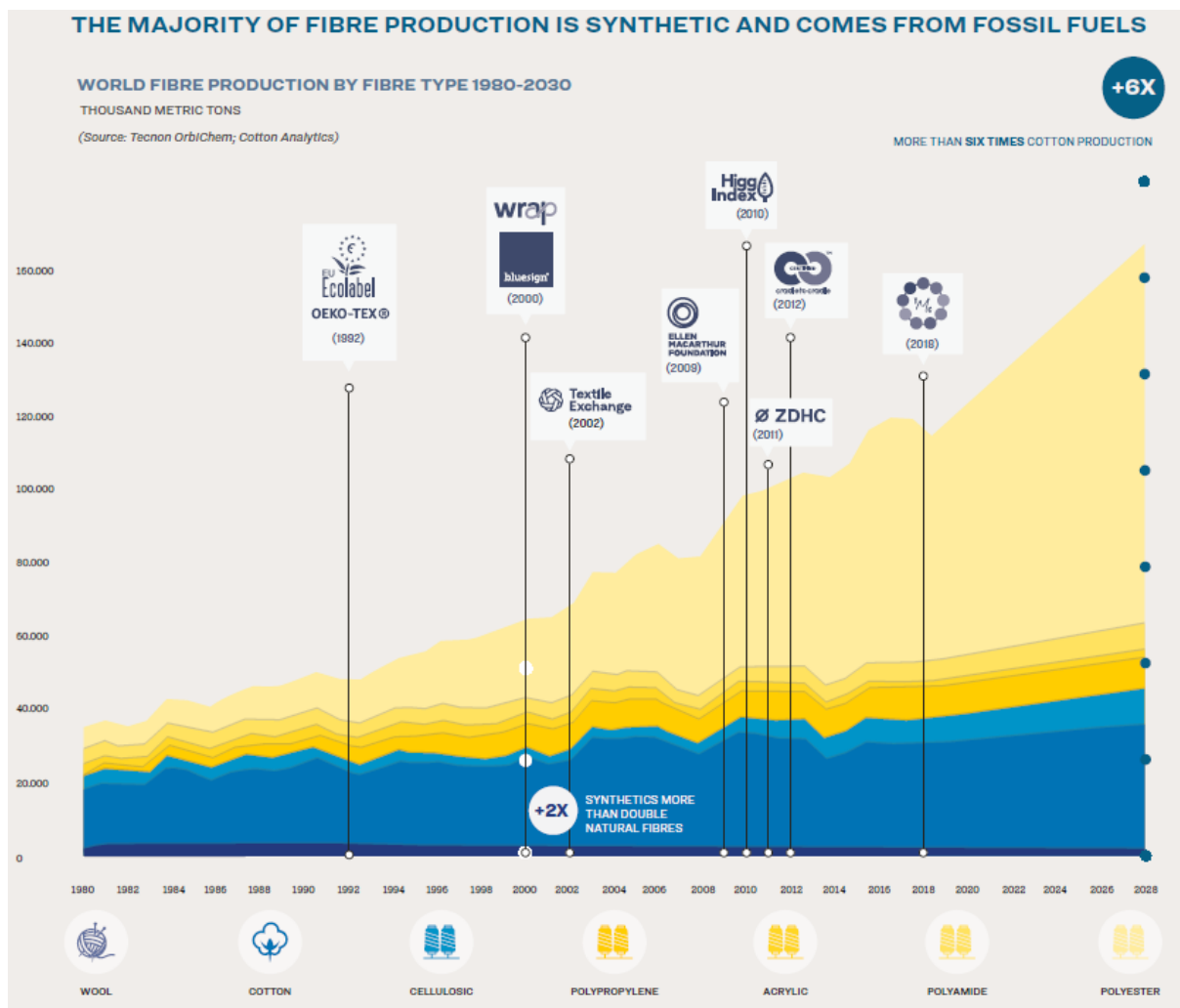
Albert Adrienn, Dr. Kokasné Dr. Palicska Livia, INNOVATEXT Zrt.

Hamis ígéret

A divatipar az egyik legkevésbé szabályozott, de egyben a leginkább globálisnak számító iparág közé tartozik, és mint ilyen, számos környezeti és társadalmi problémával szembesül. Az élelmiszergyártás, az építőipar és a mobilitás, közlekedés után a textilfelhasználás Európában a negyedik helyen áll a környezetre és az éghajlatváltozásra gyakorolt hatások tekintetében. A harmadik a legnagyobb vízfogyasztó és a legtöbb földterületet igénylő ágazatok sorában, az elsődleges nyersanyagok felhasználását és az üvegházhatásúgáz-kibocsátást illetően pedig az ötödik.

Az elmúlt években a fogyasztói tudatosság és a termékkel szemben támasztott elvárások egyre nőttek, és a klímaválság miatt egyre fontosabb, hogy egy termék mennyire "zöld", "környezetbarát" vagy "fenntartható". Az ilyen állítások igazolására alkalmas tanúsítások jelentősége is mind nagyobb szerepet kapott. A tanúsítási rendszereket alapvetően a fogyasztók megnyugtatására, a bizalom kiépítésére hozták létre. Ma a textil- és ruházati ágazat az élelmiszer-ágazat után a második legtöbb önkéntes tanúsítási rendszerrel és zöld címkével rendelkezik. Összesen több mint 100 ilyen címke szerepel a listán!

1. ábra: Az egyes szálanyagok felhasználási üteme és a tanúsítási rendszerek megjelenésének ideje

A divatvilágban a tanúsítási rendszerek szaporodása ellenére számos érdekelt fél valójában nem igazán ambiciózus, hiszen célja csupán az, hogy rövidtávú gazdasági előnyhöz jusson a hangzatos, ám erőtlen környezetvédelmi célok kitűzésével. Sokan közülük nem támogatják a nagyobb átláthatóságot. A tanúsítási rendszerek nagy száma tehát valójában súlyosbítja a kritikus problémákat, mivel sok esetben olyan fátyol mögé rejteztetést biztosít a vállalatoknak, amely mögött folytatódhat a nem fenntartható működés.

A fogyasztókat megtévesztik azokkal a hamis ígéretekkel, amelyeknél a környezetvédelmi teljesítmény mögött nincsenek egyértelmű, átlátható és hiteles bizonyítékok. Az önkéntes rendszerek létezése és a nem kötelező erővel bíró kötelezettségvállalások hullámai az egész ágazatra kiterjedő szabályozás hiányában veszélyes „placebóként” működnek - félrevezetve a fogyasztókat és a kormányokat egyaránt, hogy azt higgyék: komoly intézkedéseket tesznek, miközben az ilyen tanúsítás valójában nem több, mint egy „marketinges fügefalevél”. Valójában a tanúsítások kiterjedt listájának a létezése azt kellene jelezze a politikai döntéshozók számára, hogy az ágazatban komoly szabályozási hiányosságok vannak, amelyeket mielőbb meg kell szüntetni.

Hangzatos célkitűzések és ami mögöttük van

A divatágazatban számos olyan szervezet, kezdeményezés és tanúsítási rendszer működik, amelyek neve biztosan ismerősen cseng: *Ellen MacArthur Foundation*, *Textile Exchange/Global Recycled Standard*, *SAC/Higg Index*, *ZDHC*, *Greenpeace*, *Bluesign*, *EU Ecolabel*, *OEKO-TEX®*, *WRAP*, *Cradle to Cradle* stb. Folytathatnánk még hosszan a sort, ám sokkal fontosabb feltenni azt a kérdést, hogy milyen célokat is képviselnek ezek a kezdeményezések. Akadnak közöttük ugyanis olyan szervezetek, melyek megoldásai komoly hiányosságokat tartalmaznak.

Az ***Ellen MacArthur Foundation (EMK)*** egyike azon kezdeményezésnek, amely ezeket a hiányosságokat megtestesíti. Az Egyesült Királyságban bejegyzett jótékonyági szervezet azzal a küldetéssel jött létre, hogy felgyorsítsa a körforgásos gazdaságra való átállást azáltal, hogy együttműködik a vállalkozásokkal, a tudományos, szakmai körökkel és a kormányokkal. Egyik célkitűzése például, hogy olyan új anyagokat kell tervezni, amelyek biológiailag lebomlók és amelyek alkalmasak a nagy volumenű, ipari gyártáshoz. Ebből a törekvésből hiányzik a legfontosabb elem: a cselekvési program. Ez lehetővé teszi a márkák számára, hogy aláírják az átfogó célt anélkül, hogy kötelezettséget vállalnának annak teljesülésére.

Az egyik nyilvánvaló pont, amely lehetővé tenné a márkák számára, hogy megfeleljenek ezeknek az ambícióknak, a következő lehetne: a nem fenntartható, kőolaj alapú szintetikus szálakat fokozatos csökkenteni kell, ki kell vonni ezeket a forgalomból (sic!). Ám mivel ez teszi ki a felhasznált textíliákat alkotó nyersanyagok többségét, a kezdeményezés rendszerint nem tér ki erre a kérdésre.

Szintén az *EMK* kezdeményezése a *New Plastics Economy (NPE)*, amely révén a vállalatok kötelezettséget vállalnak arra, hogy csökkentik a felhasznált műanyagot. Ám ez a kötelezettségvállalás csak a csomagolásra korlátozódik, nem vonatkozik az egész termékre, azaz a szintetikus szálanyagok (műszálak) magukban a ruházati cikkekben továbbra is változatlan mértékben lehetnek jelen. Ily módon a kezdeményezés félrevezető, mivel azt sugallja, hogy bojkottálja a műanyagot, holott valójában szűken a csomagolásra összpontosít. Az *NPE* rendszerével dolgozó divatmárkák dicsérik a

műanyag fogások, bevásárlótáskák és egyéb csomagolások csökkentéséért tett erőfeszítéseiket, míg a „ruházati műanyag” hatalmas és egyre növekvő felhasználásáról szó sem esik.

A tanúsítási rendszerek jelentős részénél nem világos az sem, hogy milyen következményekkel jár, ha a követelményeket nem teljesítik. Visszavonják a tanúsítványt, netán büntetésre kötelezik a gyártót? Az, hogy ez a valóságban hogyan alakul, szintén megkérdőjelezi a rendszer hatékonyságát, valamint a körforgással kapcsolatos állítások helytállóságát.

A **Sustainable Apparel Coalition (SAC)** által kidolgozott *Higg Index* is számos terméket kínál, a kiértékelő rendszerének szabványát mindig újabb és újabb modulokkal bővítve, ám gyakran nem világos, hogy mi a különbség az egyes szolgáltatásai között. A *Decade in Review* (Visszatekintés egy évtizedre) című kiadványban arról nyilatkoznak, hogy a *Higg Index* eszközei az egész iparágra kiterjedően fognak átalakulást hozni a fenntarthatóság terén, ugyanakkor nem tesznek említést, hogy az ígéretek hogyan lesznek mérhetőek, milyen módon tervezik számszerűsíteni az eredményeket.

A **Bluesign®** célja a színezési (festés, nyomás) folyamatban használt vegyi anyagok kezelésének optimalizálása. A **Bluesign®** rendszerben részt vevő partnerek csak jóváhagyott vegyi anyagokat és komponenseket használhatnak. Bár a tanúsítás a teljes textilgyártási láncra kiterjed, az összes bemeneti folyamatot elemzi - a nyersanyagoktól a vegyi összetevőkön át az erőforrásokig, de a szállításra, a textiltermék felhasználására azonban már nem terjed ki. A termék életciklusának végére sem helyez hangsúlyt, így nem nyújt átfogó megközelítést. Partnercégeiket csupán 5 évente vizsgálják felül, ráadásul azok célkitűzéseiben jelentős mozgástér áll rendelkezésre. Például a partnerek meghatározzák és nyomon követik az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésére vonatkozó saját célkitűzéseiket, ami valljuk be, kevésbé konkrét vagy szigorú célkitűzés. A Greenpeace a címkék 2018-as felülvizsgálatában azt is hangsúlyozta, hogy mind a káros anyagokat korlátozó listájánál, mind a vegyi anyagok és az azokhoz rendelt határértékeknél is lehetnének szigorúbbak. A viszonylag progresszív megközelítés ellenére tehát még van hová fejlődni.

Egy másik tanúsítás, amely az ágazatban javulást eredményezhet, az **uniós ökocímke (EU Ecolabel)**, azaz az Európai Bizottság "környezetvédelmi kiválósági címkéje". A textil- ruháipari ágazatban kevésbé elterjedt címke a környezetbarát eljárásokra vonatkozó követelményeket határozza meg mind a természetes, mind a szintetikus textíliák esetében. Kritériumainak köszönhetően garantálja az egészségre és a környezetre káros anyagok korlátozott használatát, valamint a víz- és levegőtisztaság csökkentését. Az uniós ökocímke a termék teljes életciklusát figyelembe veszi a tervezéstől a használaton át az ártalmatlanításig, és - a címkék és rendszerek között egyedülálló módon - külön hangsúlyt fektet azokra a gyártási szakaszokra, ahol a termék a legnagyobb környezeti hatást gyakorolja. Azonban még ez a szabvány sem foglalkozik a ruházat életciklusának számos kulcsfontosságú kérdésével, például az újrafelhasználhatósággal, a javíthatósággal és az újrahasznosíthatósággal, továbbá nem ad választ a mikroműanyagok kibocsátásával, a fast-fashion modell megfékezésével és az életciklus végén felmerülő egyéb kérdésekkel kapcsolatban sem. A felülvizsgálati folyamat során minden egyes kritériumrendszer az érdekelt felek között több körös megbeszélésen megy keresztül, ilyenek az Európai Bizottság, a tagállamok, az illetékes testületek és más érdekelt, mint például az ipar és a nem kormányzati szervezetek.

Bár a címke bizonyos területeken erősnek számít, mégis vannak pótolandó hiányosságai. Rendszerének egyik legfőbb hibája a vízfogyasztásra és a hulladékmennyiségre vonatkozó kritériumok hiánya.

OEKO-TEX®, a beváltott ígélet

Az **OEKO-TEX®** szervezet ernyője alá tartozó tanúsítások, mint például a jól ismert STANDARD 100 by OEKO-TEX® vagy a StEP by OEKO-TEX® azon címkék közé tartoznak, melyek teljesítik azt, amit ígérnek. Átfogó rendszerük hatékonyan kezeli a fenntarthatóságot a teljes ellátási láncban. Mind a gyártott termék, a felhasznált vegyszerek, segédanyagok, mind a gyártási folyamat, az üzem is tanúsítható.

A tanúsítási folyamat során a független tanúsító intézet egy szigorú keretrendszer alapján veszi górcső alá a vállalat működését. A 6 modulra kiterjedő, átfogó vizsgálatot követő kiértékelés után kapja kézhez a kérelmező a fenntartható gyártásról szóló tanúsítványt. A tanúsítás érvényessége rendszeres, évenkénti helyszíni ellenőrzéshez kötött. A tanúsítvány a textil termékek (STANDARD 100 by OEKO-TEX®), a bőr termékek (LEATHER STANDARD by OEKO-TEX®) illetve vegyszerek, segédanyagok (ECO PASSPORT by OEKO-TEX®) esetében a kiállítás után 1 évig érvényes, míg a gyártásra vonatkozó StEP by OEKO-TEX® tanúsítás 3 évet követően jár le. A lejárat után a kérelmező jogosult megújítást kérni.

A követelményeknek való megfelelést rendszeresen ellenőrzik a szabvány alapján megtervezett vizsgálatokkal és előre be nem jelentett látogatásokkal is. Az OEKO-TEX® dönthet úgy is, hogy a tanúsítványt nem megfelelés esetén visszavonja, ezzel ösztönözve a gyártókat a folyamatos megfelelésre. Egy ilyen visszavonás természetesen a szabályzatokkal összhangban történik, azaz megelőzi egy, a gyártónak szóló figyelmeztetés, amely után a vállalatnak meghatározott ideje van arra, hogy orvosolja a fennálló problémát.

A gyártás tanúsításánál arra is választ kap a vállalat, hogy a fenntarthatóság terén nyújtott teljesítményén hogyan tud folyamatos javítani.

Az OEKO-TEX® termék- és gyártástanúsítással rendelkező áruk MADE IN GREEN by OEKO-TEX® függőcímkével jelennek meg a forgalomban, amelynek QR kódja részletes információt ad a fogyasztók számára arról, hogy a termék ártalmatlan anyagokra vizsgált és a környezetet kímélve, szociális felelősségvállalással készült.

Az OEKO-TEX® jól kidolgozott rendszere folyamatosan bővülő termékínálatával immár 30 éve ösztönzi a vállalatokat a fenntartható működésre. A Greenpeace az OEKO-TEX® *Detox to Zero* programját a legszigorúbbnak és legátfogóbbnak tekinti a piacon. A környezetvédő szervezet értékelése szerint az OEKO-TEX® *Made in Green* keretrendszere mára a textil- és bőrtermék gyártás alapvető szabványává vált.

Konklúzió

Ma már kis utánajárással elegendő információhoz juthatunk ahhoz, hogy eldönthessük, vajon csak ígélet vagy bizonyíték is van-e egy textil tanúsítás mögött. A mögötte lévő szervezet valóban

támogatja-e a gyártók felelősségvállalását, kíméli-e a környezetet, körültekintően és átfogóan jár-e el a tanúsítási rendszer kidolgozásánál. Fontos különbséget tenni és kiszűrni azokat a kétes értékrendszerre alapozott „zöld” címkéket, melyek ahelyett, hogy szabályoznák és korlátoznák a fast fashion-t, inkább segítséget nyújtanak a terjedéséhez.

A jövőben a divatipar működése a mai formában fenntarthatatlan, igen nagy szükség van a globális értékláncok mentén az átláthatóságra és a nyomon követhetőségre, az iparág fejlődéséhez elengedhetetlen és szükségszerű egy rendszer-szintű új szabályozás. Világos, hogy amíg az előrelépés önkéntes, a fenntarthatóság a textiliparban továbbra is opcionális marad, és a néhány progresszív márká elszánt lépése eltölpül a többség mindenáron való folyamatos növekedési törekvése mellett.

Nekünk, vásárlóknak, azaz mindannyiunknak megvan a szerepünk abban, hogy jelezzük nemtetszésünket a féktelenül terjedő fast fashion környezeti kárai miatt, de nem könnyű egyénként fellépni e problémával szemben. A divat környezetszennyező hatásának csökkentése nem kizárólag az egyén felelőssége, hanem egy szélesebb rendszer része kellene, hogy legyen. Ezért mindenkit arra bátorítunk, hogy legyen hangos! A változás szükséges, párosítsuk ezt oktatási erőfeszítésekkel!

Hangsúlyozni kell, hogy egy hangzatos kezdeményezésben való részvétel nem garancia a fenntarthatóságra; tanuljuk meg észrevenni és elítélni a „zöldre mosást”, a „placebó tanúsításokat” és különböztessük meg a fenntarthatóság érdekében fellépő, valóban elszánt márkákat azoktól, amelyek csak a haszonra hajtanak a környezettudatosság jegyében.

Éljünk a lehetőséggel: ha már megfogalmazódott bennünk a fenntarthatóság szükségessége és vannak eszközeink, akkor akár jól is csinálhatnánk!

Zárszó

Jó hír, hogy a 2022. márciusában megjelent új **uniós Körforgásos és Fenntartható Textil Stratégia** konkrét javaslatokat és időtávokat fogalmaz meg az iparági zöld és digitális átmenetre, valamint a fogyasztók tudatosítására. E szerint a textil termékeknél is csak olyan zöld állítások lesznek megengedettek a jövőben, amelyek mögött hiteles bizonyítékok, transzparencia, valamint független, harmadik fél vagy hatóság által végzett vizsgálatok és rendszeres ellenőrzések vannak.

Forrás:

- *Ecolabel Index*: <http://www.ecolabelindex.com/ecolabels/?st=category,textiles>
- *Changing Markets Foundation (2018) The false promise of certification*. [ONLINE] elérhető: https://changingmarkets.org/wp-content/uploads/2018/05/False-promise_full-report-ENG.pdf
- *Ellen MacArthur Foundation - Make fashion circular*. [ONLINE] elérhető: <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/our-work/activities/make-fashion-circular>
- *New Plastics Economy (2020) New plastics economy global commitment signatories*. [ONLINE] elérhető: https://www.newplasticseconomy.org/assets/doc/Global-Commitment-Signatories_List_Document-to-download-on-website_Feb-2020-V2.pdf
- *Higg (2019) Higg FEM - how to guide*. [ONLINE] elérhető: <http://howtohigg.org/wp-content/uploads/2019/10/Higg-FEM-How-to-Higg-Guide-2019-FINAL.pdf>
- *Raturier, S. (2017) Bluesign® standard. Good on you*. [ONLINE] elérhető: <https://goodonyou.eco/bluesign-standard/>
- *European Commission (n.d.) EU Ecolabel*. [ONLINE] elérhető: <https://ec.europa.eu/environment/ecolabel/>
- <https://www.oeko-tex.com/en/>
- <https://mksz.org/hu/hir/fenntarthato-es-korforgasos-textil-2030>